

Запрошення відвідати Словаччину

Словаччина веде переговори з Україною щодо надання вентиляційних пристроїв або тестування пандемії. Про це у своєму профілі в соціальній мережі заявила президентка Словацької Республіки Зузана Чапутова. Вона пояснила, що телефонувала президенту України Володимирі Зеленському у вівторок, 26 травня. За її словами, він прийняв запрошення на офіційний візит до Словаччини.

«Ситуація в Україні у зв'язку з пандемією непроста, і я горджуся, що недавно Словаччина подала допомогу Україні, включаючи надання засобів захисту, дезінфекції та швидкої допомоги», – написала вона.

З. Чапутова вважає, що це також допоможе Україні поступово стабілізувати ситуацію. Вона пояснила, що В. Зеленський прийняв допомогу Словаччини як знак продовження партнерства та дружби у цій складній ситуації.

Як інформувала агенція SITA, З. Чапутова мала б вітати В. Зеленського у Братиславі, як тільки це дозволить епідеміологічна ситуація. Посередництвом словацького посольства в Києві президентка отримала традиційну українську вишиванку.

Примітка редакції: Українська національна меншина Словаччини своєю діяльністю підтримує розвиток добросусідських відносин Словацької Республіки з Україною. Проте незрозумілим є факт, що канцелярія президентки Зузани Чапутової залишає без відповіді домагання Союзу русинів-українців СР зустрічі з главою держави з метою обговорення наболілих питань національно-культурного життя меншини.

День вишиванки 2020

Весь український світ в третій четвер травня святкував і в цих, для всіх важких часах, ДЕНЬ ВИШИВАНКИ. Не лише в Україні, але і за її межами всі охочі одягли вишиванку, щоб вшанувати справжній

▲ Софія Губська з Орябини.

український обсеріг, який є вже більш як тисячу років невід'ємною частиною української історичної спадщини і життя кожного українця.

Свято вишиванки вже кілька років відзначають і українці Словаччини. На жаль, в цьому році пандемія коронавірусу не дозволила відзначити свято традиційним способом, тому Союз скаутів «ПЛАСТ» українсько-русинської національності в Словаччині разом з Об'єднаною школою ім. Т. Шевченка з українською мовою навчання і дитсадком з українською мовою навчання в Пряшеві та Основною школою з дитсадком в Орябині, під захистом Посольства України в Словацькій Республіці, підготували «Свято вишиванки 2020 онлайн».

На соціальних мережах в четвер, 21 травня, майже дві

тисячі відвідувачів розглянуло з цієї нагоди підготовлену відеопрезентацію. До прекрасних вишиванок одяглися і діти з Основної школи та дитсадка села Орябина, щоб і вдома відсвяткувати День вишиванки. Чудові фото вітання прийшли від Патрика та Ніколи Ломпартових з Орябини, Софії Губської з мамою з Орябини та Емки Мачикової з двоюрідною сестрою з Литманової.

Першою зустріччю після довгих тижнів відсвяткували День вишиванки 2020 і діти, батьки та вчителі Української школи в Братиславі на чолі з директоркою Марією Рибак. Прогулялися по місті у вишиваних сорочках і таким способом в цей святковий день приєдналися до мільйонів українців світу.

Святослав ДОВГОВИЧ.

◆ Втрати і здобутки ◆ Глоса

Зайво повторювати, що пандемія коронавірусу принесла всьому людству великі втрати – передусім на людських життях, але й на економіці, коротше кажучи, в кожній області. Отже, хто б наважився говорити про якісь здобутки. Може, це неправильне слово, може, точніше б було запитати самих себе, чи ми повчилися хоч би трохи з цієї загальносвітової біди? Здається, що не дуже. Видно це й на тому, що повернення до нормального (дотепер ніби нормального, звичайного) способу життя діється передусім через призму грошей. Ніхто не заперечує, що на сучасному етапі розвитку суспільства вирішальною рушійною силою є економіка. Але чи справді гроші мусять бути всьому на світі головою? Пандемія показала що ні. Є набагато більш цінності, які ми дотепер не бачили, або забули про них. Власники фітнес-центрів добивалися відкриття загрозою страйків, ніби люди не могли займатися фізкультурою на будь-якому місці або вивити свою енергію через фізичну працю. Бо комусь треба заробляти гроші. Телевізійні компанії тиснуть на футбольні організації, щоб чимскоріше розпочали найвищі змагання в окремих країнах, бо їм треба заробляти гроші. В розбудованому торговельному центрі в Пряшеві пхають тонни металевих конструкцій для кліматизації, замість того, щоб проєктанти задумалися над дуже простою природною вентиляцією, бо штучна кліматизація сприяє поширюванню будь-яких вірусів і бактерій. Таких прикладів, як гроші диктують людям і як ми не повчилися з пандемії коронавірусу, можна б було навести дуже багато.

Мабуть, ще не настав час, щоб диктат мамони перестав воевудити людству.

Павло БОГДАН.

День вишиванки – відносно молоді свято. Воно було започатковане у 2006 році студенткою факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Лесею Воронюк. Наштовхнув на цю ідею дівчину її однокурсник, який носив вишиванку в університет. Спочатку свято не було масовим: одягнули вишиванку всього лише кілька десятків студентів та викладачів. Та вже через декілька років свято стало всеукраїнським, а згодом вийшло за межі України, адже у вишиванки в цей день одягалися українці діаспори всього світу.

Всесвітній день вишиванки відзначається щороку в третій четвер травня. День вибрано не випадково: по-перше, засновники свята хотіли, щоб це був звичайний робочий день, щоб люди могли одягнути свої вишиванки в офіс,

▲ 21 травня Українська школа в Братиславі та всі охочі українці, одягнувши вишиванки, долучилися до святкування Всесвітнього дня вишиванки.

Вишиванка – це більше, ніж одяг

університет, школу або ж садочок; по-друге, у цей час уже закінчується Великий піст, а отже, нічого не заважає веселитися; і по-третє, кінець травня – це тепла весняна пора, коли не треба ховати вишиту сорочку під верхнім одягом.

Здавна вишита сорочка була не звичайним одягом, а виконувала магічну функцію оберерегу. З цією метою у вишивці навмисно робили «помилки»: вносили асиметрію в орнамент, використовували різні кольори ниток у симетричних узорах, щоб відволікти увагу недоброї людини, збити її з лихого думки. Про оберєгову функцію свідчить і розташування вишивки: на грудях, на рукавах, у деяких регіонах навіть на спині. Особливою магічної сили набувала сорочка, вишита у Великий піст – час духовного і фізичного очищення. Вважалося, що через вишиванку можна «виховати» в людині певні риси характеру або вберегти її від чогось у житті.

Орнаменти, що використовують у вишиванках, це не просто декор, це – сакральні символи. Вишиванку можна «читати», як закодовану книгу, з її символами, віруваннями та побажаннями гарної долі тому, хто її носить.

Ще однією функцією вишиванки є ідентифікація «свій-чужий». Кожен регіон мав свої традиції в крої, техніках, символіці та кольорах. Часто вишивальниці однієї родини придумували власні орна-

менти, експериментували з поєднаннями символів та кольорів. Ці традиції передавалися в межах роду з покоління в покоління. Кожна сорочка була унікальною. Це було важливим розпізнавальним знаком: коли зустрічалися хлопець і дівчина, вони відразу бачили, чи не належать вони до одного роду, чи не мають вони спільних предків, а відтак – чи можуть вони створювати сім'ю.

щоб не зіпсувати долю дитини. До дівчачої вишиванки на хрещення такої вимоги не було, тому можна було вишити її за декілька сеансів.

Українські сорочки вражають різноманітністю орнаментів (геометричних та рослинних), поєднанням кольорів (від однотонних чорним по білому, червоним по білому, білим по білому до всіх кольорів веселки в одній вишиванці), техніками виконання (вільни-

У ХХ ст., у період, коли Україна була частиною Радянського Союзу, вишита сорочка набула нового значення, вона стала символом непокорі та протесту. Українські політичні в'язні ГУЛАГу контрабандою, усіма правдами і неправдами намагалися отримати частинку своєї національної приналежності – вишиту сорочку. Коли судили Б. Антоненка-Давидовича, українського письменника та перекладача, він попросив дружину принести йому вишиванку й одягнув її на суд, щоб бачили, що судять українця.

Вишита сорочка супроводжувала українця протягом усього життя: від народження й до смерті. Вона була неодмінним атрибутом обрядовості. До кожного виду сорочки були свої вимоги. Так, весільні сорочки відрізнялися від інших і кроєм, і орнаментами, і кольорами. На весілля молоді одягали дві сорочки. Цьому було практичне пояснення: оскільки молоді одягали подружки привселюдно, то перша сорочка виконувала функцію натільної, а друга була весільною. Наречений на тіло одягав, як правило, сорочку, вишиту мамою, а зверху – вишиту коханою.

Сорочку на хрестини мама вишивала своїм дітям сама. Якщо сорочку вишивали для хлопчика, то це слід було зробити за один раз,

ми та лічильними) та швами (косим хрестиком, гладдю, низинкою, верхоплутом, мережкою, штапівкою, качалочками тощо).

Популярна зараз вишивка косим хрестиком «червоними та чорними нитками» доволі молода. Мода на неї виникла на початку ХХ ст., коли виробник мила «Брокер» почав вкладати в коробочку зразок орнаменту для вишивання. Звідси й назва такої вишивки – брокерівська.

Сучасні майстрині, що займаються вишивкою професійно, помітили, що людям на підсвідомому рівні подобаються орнаменти й кольори, притаманні тому регіону, звідки вони родом. Що це, як не генетичний код нації?

Зараз вишиванка знову в тренді: її одягають на весілля й хрестини, перший і останній дзвоники, конкурси краси й тижні високої моди й, звичайно, державні свята.

І хоча для багатьох з нас вишиванка втратила свою оберєгову символічність (у сучасному диджиталізованому світі ми вже не вишиваємо сорочку вручну, а купуємо готову машинну вишивку), вона, поряд з гімном, гербом і прапором, стала ще одним (нехай і неофіційним) символом України.

Тетяна ПЕТЮРЕНКО,
вчителька Української школи в Братиславі.

Українська культурна громадськість Словаччини 2020 року згадує ювілеї українських письменників Словаччини. Серед них 125 років од дня народження Дениса Зубрицького; 100 років від дня народження Єви Бісс, Михайла Сабодоша, Михайла Шмайди; 90 років від дня народження Юрія Варги, Михайла Мольнара, Михайла Романа; 75 років – Єви Олеар; 70 років – Надії Вархол, Івана Яцканина.

ЧЕРВЕНЬ 2020

Денис Зубрицький (20.6.1885 – 15.4.1949) народився у колись ще руському селі Дячів Сабиньського округу в родині греко-католицького священника. Навчався в різних учбових закладах Пряшева (гімназія), Кошиць (правничий факультет), Праги (філософський факультет Карлового університету, Вільний український університет). Після закінчення навчання повернувся до Пряшева, де включився в культурне і літературне життя русько-українського населення. Брав участь у створенні Руської Народної Ради у Старій Любовні (1918). Був засновником і директором руської горожанки, викладав також в учительській академії. Писав до газет «Русское слово» та інших місцевих і закарпатських газет. Все більше тяжів до української ідеї, українського слова, тому не дивно, що став співорганізатором товариства «Провісита» (1930) та першої на

Ювілеї українських письменників Словаччини

Пряшівщині україномовної газети «Слово народа» (1931-1932).

Писав вірші, казки, оповідання, публіцистичні статті тодішньою українською розмовною

▲ Денис Зубрицький.

мовою патріотичного, демократичного, гуманістичного змісту. Написав кілька статей про творчість Т. Шевченка, І. Франка, В. Стефаника, І. Невицької та інших. Перекладав із чеської та польської літератури на українську мову. Крім того, написав кілька наукових розвідок. З них найбільш відомі популярні книжки «Наш Олександр Духнович» (1923) та «Олександр Павлович» (1925). Д. Зубрицький разом з І. Невицькою були першими, які у тяжкі і складні національні міжвоєнні роки ширили

ідею українства на Пряшівщині. Крім того, він ще займався маллярством. Залишив помітний слід у нашій культурі, на який ми чомусь забули.

* * *

Єва Бісс (18.6.1920 – 28.7.2005) народилася в селі Орябина Старолюбівнянського округу в сім'ї нотаря. Певний час її родина жила на Закарпатті. Після смерті батька переселилась до Пряшева, де закінчила Руську учительську академію (1938) і учила у рідному селі. Коли розпочалося Словацьке національне повстання, переїхала у Кежмарок, де допомагала радянським солдатам, яким вдалося втекти з полону. Після війни спочатку працювала перекладачем радянської військової місії в Будапешті, пізніше переїхала у Пряшів, де працювала секретарем Української Народної Ради Пряшівщини, членом Ради миру ЧСР, ще пізніше редактором українського радіомовлення та навчалася у празькій Вишій школі мистецтв і займалась малюванням.

В літературі активно вступила, коли написала п'ять театральних п'єс: «И настала весна», «Друзья и враги», «Барліг», «Білий вовк», «Естер», які з успіхом йшли на сцені УНТ. Найбільшого успіху здобула філо-

софська п'єса «Естер». Були це на той час модерні п'єси нашого автора. Ще більш модерні оповідання видала під назвою «Сто сім модних зачісок» (1967) та

▲ Єва Бісс.

«Апартамент з вікном на головну вулицю» (1969), які знаменували собою нове слово в українському оповіданні Словаччини. Вони підняли нашу літературу на вищий художній щабель. В них відчуваємо відгомін політичної відлиги та нові віяння, що мали місце в чехословацькій літературі в 60-х роках минулого століття. В оповіданнях зобразила події, конфлікти, болі і радості жінок різних конфесій, націй, соціального походження, які бачила навколо себе, прекрасною українською мовою і

новим стилем, позбавленим ідеологізації. Але її успішний літературний «політ» загальмувала політична ситуація після окупації Чехословаччини Радянською армією 1968 року. Була репресована, виключена із Спілки письменників та Спілки художників і змушена була залишити Пряшів та переїхати жити у Свидник із заборону друкувати свої твори. Пізніше переїхала у Прагу за своїм чоловіком Орестом Зілинським, де після довготривалої хвороби й померла. Прошло майже 20 років від видання останньої збірки оповідань, коли появилася у Пряшеві друком нова збірка «Шинок під лелечим гніздом» (1993) та повернуто їй квиток члена Спілки словацьких письменників. Твори позбавлені однобокого бачення людей на війні, зобразила відвагу і зраду деяких людей, показала, як порізно му реагували на окремі ситуації військової, цивільної особи, домашні і закордонні. В Києві ще вийшла збірка оповідань під назвою «Втеча від мінотавра» (2007).

Єва Бісс була й видатним художником. У своїх картинах зобразила не лише жертви Токаїка, але й творців нового життя, борців за мир, повних надій на краще життя, природу Закарпаття та наших Карпат.

Померла в Празі, де була й похована і пізніше перепохована у Свиднику.

Михайло РОМАН.

Podľa E. Friša v UNRP existovali dve rozvedené skupiny a V. Karaman «plával» medzi nimi. Prvú tvorili Rohaf-Iľkiv, Babej a Kapišovský – čelní funkcionári a poslanci KSS, ktorí mali značný podiel zodpovednosti za rozvrátenie pomery (najmä I. Rohaf-Iľkiv). Druhú skupinu predstavovali predovšetkým A. Suško (predseda Zväzu mládeže Karpát), I. Macinský (študent) a V. Zozulák. Preverovacia komisia sa pokúšala prísť na koreň sporu, ale príčinu nezistila. Predstavitelia prvej skupiny tvrdili, že sú kritizovaní preto, že sú exponenti KSS, že je to vlastne maskovaný útok na KSS zo strany nacionalistov. E. Friš túto možnosť síce nevyvrátil, ale sám sa prikláňal k názoru, že príčinu treba hľadať v tom, že sú to «mladí draví ľudia», ktorí vedia nedostatky a chyby vedenia UNRP, «pokladajú sa za schopnejších a sú urazení, že nie oni sú poslanci».

Komisia za účasti zástupcov ÚV KSS preverila 6 komunistov, členov Predsedníctva UNRP, z toho 5 kladne, aj keď s veľkou kritikou a diferencovane (Rohaf-Iľkiv, Kapišovský, Babej, Suško, Karaman). Preverenie V. Karamana zdôvodnil E. Friš tým, že aj keď má nedostatky a minulosť nie je celkom čistá a jasná, má preukázateľne odbojovú činnosť. V boji proti DS nezakolísal, držal líniu strany v hlavných otázkach, aj keď nebol členom strany a medzi ľuďmi má určitú autoritu. «Keďže aj tak ho chceme dostať z UNRP a Prešova», uviedol ďalej E. Friš, «bude to ešte ľahšie, keď je členom strany.»³³ Ostatných komunistov v UNRP preverovala komisia KV KSS bez delegácie ÚV KSS. Organizačný sekretariát ÚV KSS vzal správu na vedomie a poveril kádrové oddelenie, aby prísne preverilo ukrajinských učiteľov a farárov a

K OTÁZKE TAKZVANÉHO UKRAJINSKÉHO BURŽOÁZNEHO NACIONALIZMU NA SLOVENSKU (6)

uložilo L. Holdošovi, aby zabezpečil odstúpenie Rohaf-Iľkiva z členstva a podpredsedičkyho miesta v SNR.³⁴ Ďalším krokom bola izolácia tých členov Predsedníctva UNRP, ktorí sa bránili reorganizácii tejto inštitúcie. Vznikol Pracovný výbor predsedníctva v zložení P. Babej, A. Rudlovčák a I. Prokipčak (Prokipčaka skoro vystriedal V. Kapišovský), ktorý fakticky suploval predsedníctvo a plénum UNRP.³⁵

Rok 1949 priniesol ďalšie zhoršenie vzťahov medzi niektorými predstaviteľmi UNRP a straníkmi a štátnymi orgánmi. Konflikt vznikol na pôde školskej politiky. V mnohých rusínsko-ukrajinských a gréckokatolíckych obciach rodičia žiadali zmenu vyučovacieho jazyka z ruského na slovenský. Povereníctvo školstva, vied a umení tejto žiadosti vyhovel a zaviedlo tzv. komisionálne zápisy. Snaha po zmene vyučovacieho jazyka bola determinovaná mnohými okolnosťami. Predstavitelia UNRP a ukrajinskí školskí pracovníci, ktorí sa významnou mierou podieľali na budovaní ukrajinského školstva, videli však hlavnú príčinu v tom, že sa našli aktivisti, ktorí agitovali za slovenské školy a zastrašovali rodičov. Tzv. komisionálne zápisy³⁶ hodnotili ako pokus o likvidáciu ukrajinského (ruského) školstva a slovakizáciu rusínsko-ukrajinského obyvateľstva. Slovom, z prípadu vyvodzovali ďalekosiahle závery. Napätie sa stupňovalo a 12. 8. 1949 skupina ukrajinských komunistov, medzi nimi aj P. Babej a V. Kapišovský napísala list (rezolúciu) ÚV KSS. Hovorilo sa v ňom o diskriminácii ukrajinskej národnostnej menšiny a ako prí-

klad sa uvádzali zmeny vyučovacieho jazyka vo viacerých školách.³⁷

V. Široký si zrejme uvedomoval háklivosť situácie a rozhodol sa sondovať stanovisko sovietskych činiteľov. 26. 7. 1949 navštívil generálneho konzula ZSSR v Bratislave L. Teplova. Vysvetlil mu situáciu a stanovisko ÚV KSS. Súčasne sa sťažoval, že «ukrajinskí súdruhovia» robia prekážky pri zápise žiakov do škôl so slovenským vyučovacím jazykom, hoci predtým, keď sa prijímalo príslušné uznesenie na ÚV KSS, súhlasil s ním. Tento fakt vysvetľoval «ako výsledok rozširujúcej sa nacionalistickej činnosti zo strany hnevej časti ukrajinskej inteligencie typu Bunganiča, Soppka a iných» a požiadal konzula o radu. Ten povedal, že ak člen strany neplní prijaté uznesenia, potom ÚV prijíma obvyčajne príslušné opatrenia, ale v tomto prípade ešte nebola vypočutá mienka Babeja a Kapišovského. V ďalšej časti rozhovoru V. Široký rozvážal myšlienku o nacionalistickej propagande v Prešovskom kraji, ktorá ho vraj viedla k záveru, že musí zistiť, kto tam múti vodu a odstrániť týchto ľudí. Po údajne dlhom a dôkladnom šetrení bol vypracovaný zoznam 64 osôb, väčšinou učiteľov. Mnohí z nich prišli na východné Slovensko zo Zakarpatskej Ukrajiny počas vojny alebo krátko po nej, niektorí sú presídlení podľa dohody o volynských Čechoch a teraz sa hlásia k Ukrajincom. «Týchto 64 osôb», uviedol ďalej V. Široký, «sa za pomoci bezpečnostných orgánov postupne premiestni do západných okresov Slovenska.»³⁸ Otázkou ukrajinských škôl

prerokovalo rozšírené predsedníctvo Krajského výboru KSS v Prešove 19. 8. 1949 za účasti V. Širokého, L. Novomeského a K. Mošku, na ktorom sa dokazovala neopodstatnenosť tvrdení uvedených v rezolúcii. Po kritike P. Babej a V. Kapišovský priznali svoje chyby. Kauza sa skončila, ale na obidvoch stranách zanechala nepriaznivé následky a problém ukrajinských škôl zostal ešte dlho problémom. Bola ďalšou tehličkou pre strojcov «buržoázneho nacionalizmu» tak slovenského, ako aj ukrajinského a v obidvoch kampaniach sa aj objavila ako dôkaz nacionalizmu.

Kritika činnosti UNRP a prejavov «ukrajinského nacionalizmu» napokon vyústila r. 1952 do odhalenia tzv. pravicovej úchylky. Odhaleniu a kampane boja proti «ukrajinskému buržoáznemu nacionalizmu» predchádzali dva listy. List desiatich Ukrajincov a funkcionárov KSS a spoločenských organizácií V. Širokého z 13. 4. 1952 (Forint, Kudzej, Minčič, Pytel atď.), v ktorom sa konštatovalo, že P. Babej a V. Kapišovský vytvárajú s príslušníkmi nacionálnej buržoázie na platforme «spoločných národných záujmov» vnútri strany a v ostatných organizáciách protistraníckej frakcie, vedú frakčný boj proti KV KSS s cieľom získať väčšie pozície v politickom živote v Prešovskom kraji. Autori listu žiadali, aby sa touto otázkou zaoberal ÚV KSS.³⁹ P. Babej napísal list A. Novotnému, tajomníkovi ÚV KSS, v ktorom sa sťažoval na národnostný útlak a najmä poukazoval na nedostatčnú industrializáciu a obnovu vojnovou zničených domov na vý-

chodnom Slovensku.⁴⁰ Nie je mi známe, kde sa zrodil podnet na napísanie listu desiatich, kto bol hlavným dirigentom, ale pôda pre takúto akciu bola pripravená predchádzajúcim vývojom.⁴¹

12. 5. 1952 sa konalo mimoriadne zasadnutie Predsedníctva KV KSS v Prešove, na ktoré boli pozvaní aj autori listu desiatich. V. Kapišovský, hoci bol členom predsedníctva, na zasadnutie pozvaný nebol.⁴²

Michal BARNOVSKÝ.
Historický časopis, r. 44, 1996,
č. 1, str. 64 – 82.

³³ Tamže.

³⁴ Tamže. I. Rohaf-Iľkiv rezignoval na funkciu a vzdal sa mandátu r. 1949. Novým podpredsedom SNR sa stal Š. Šteňko a novým členom SNR za ukrajinskú národnosť O. Gavula.

³⁵ GAJDOŠ, M. – KONEČNÝ, S.: Postavenie Rusínov-Ukrajincov, c.d., s. 130-131.

³⁶ Zápis do ľudových a stredných škôl za dozoru slovenských a ukrajinských školských pracovníkov v obciach, v ktorých občania žiadali zmenu vyučovacieho jazyka, alebo podliehali nátlaku šovinistických elementov.

³⁷ List (rezolúcia) adresovaný ÚV KSS som v archíve nenašiel. Jeho obsah som reprodukoval na základe zápisu rozhovoru I. Rohaf-Iľkiva s generálnym konzulom ZSSR v Bratislave z 10. 9. 1949. AVP RF, fond 0138, 0. 30, P. 160, D. 8. Sám I. Rohaf-Iľkiv sa sťažoval generálnemu konzulovi L. Teplovovi 19. 7. 1949 na slovakizáciu ruského a ukrajinského obyvateľstva na Slovensku, ktorá sa vraj uskutočňuje pod rôznymi zámenkami. AVP RF, fond 0138, 0. 30, P. 160, D. 8.

³⁸ AVP RF, fond 0138, 0. 30, P. 160, D. 7.

³⁹ SNA, fond ÚV KSS, kar. 820.

⁴⁰ Tamže.

⁴¹ Podľa spomienok V. Kapišovského, hlavným iniciátorom bol prvý tajomník KV KSS v Prešove J. Šiška. Pozri: KAPIŠOVSKÝ, V.: Mriji i dijsnisť. Bratislava, SPN Odd. ukr. lit. v Prešove 1988, s. 163.

⁴² Tamže, s. 164.

▲ Діти з Вишньої Писаної, повністю зруйнованої під час Карпато-Дуклянської операції (1946 р.).

мали понад сто двадцять п'ять тисяч крон.

Завдяки їм діти, відібрані місцевою владою, приїхали до Оломовця наприкінці літа 1946 року. Вони були в убогому стані, голодні, декотрі були босі. Про тринадцять дітей подбали черниці місцевого монастиря, які розмістили їх у пансіонаті, а решта дітей знаходили нову домівку у родинях.

Пізніше були створені фотографії, які Чехословацьке товариство надіслало жертводавцям з подякою за те, що вони допомогли врятувати життя цих дітей. Завдяки особистій прихильності

тут. Але я не дала їм своєї адреси, у них не було причин інтересуватись мною. Я просто повинна була це зробити, і цим все завершилось для мене», – підсумувала свою історію Кветослава Бартоньова.

Про благодійну акцію молодих студентів було б забуто не лише через їх скромність, а й через зміну суспільно-політичних обставин. Після закінчення навчан-

▲ Нижня Писана по війні.

ня пані Квета стала вчителькою, вийшла заміж і народила двох дітей. Вона ніколи не зустрічалась з врятованими дітьми.

Джерело: *Paměť národa*.

Забута історія Після війни студентка врятувала бідних дітей та сиріт з-під Дуклі

Після закінчення Другої світової війни тоді ще ледь доросла Квета Аксманова та її однокласниця вирушили у пошуках пригоди, яка викликає захоплення навіть через кілька десятиліть. Вона допомагала сорока п'яти

▲ Кветослава Бартоньова, тоді ще Аксманова – студентка оломовської педагогічної школи.

дітям із спустошених війною сіл на сході Словаччини. Дівчата надавали їм матеріальну допомогу та допомагали знайти нову родину в Оломовці та околиці. Забута історія залишилась би забутою, якби про неї не зберегли відомості редактори найбільшої в Європі публічно доступної чеської бази даних *Paměť národa*. Роз-

▲ Кветослава Бартоньова, 2016 р. Фото: Віт Луцук.

повідь Кветослави Бартоньової була опублікована на її прохання лише після смерті.

Після Другої світової війни тисячі людей втратили свої будинки, страждали від голоду та хвороб. Найгірша ситуація була в Північно-Східній Словаччині, де восени 1944 року пройшли жорстокі бої в рамках Карпато-Дуклянської операції. Сім'ї втратили стріху над головою, діти були позбавлені можливості відвідувати школу, деякі залишилися сиротами і не могли обійтись без помічі інших людей. Місцева влада та організації організували допомогу цим людям.

Кветослава Бартоньова (дівочим

▲ Фото частини дітей.

чим прізвищем Аксманова) також взялася допомагати потерпілим. З однокласницею з оломовської педагогічної школи та двома друзями з гімназії вони вирушили до сіл, що лежали у спустошеній Долині смерті під Дуклянським перевалом. Таку назву дали долині радянські та чехословацькі воїни, які восени 1944 року вели кровопролитні бої з підрозділами Вермахту.

«Візьми нас!», – благали діти.

Молоді люди привезли з Оломовця для них одяг та інші необхідні речі. «Залишилася лише одна цегляна будівля. Нижня Писана та Вишня Писана були зруйновані з землею. Від цих сіл нічого не залишилося. Мешканці жили в саморобних колибах зі стовбурів і хвої, в яких скупчилось кілька сімей. «Візьми нас, візьми нас!» – діти благали нас, бо вони були сиротами. У них більше нікого не було, вони були одні», – розповіла пані Кветослава для видання *Paměť národa*.

Квета не була задоволена благодійною допомогою, тому було створено план, яким чином можна допомогти дітям з боку новоствореного оломовського осередку Чехословацького товариства (Československá společnost).

Дівчата збирали гроші у донорів та компаній регіону. Наприклад, дітей підтримали Шоколадна фабрика «Zoga», Гірничо-металургійна компанія, Державна залізниця та працівники банку. За перший навчальний рік студенти отримали

студентів сорок п'ять дітей були забезпечені їжею, проживанням, медичною допомогою, одужали від травм війни, а декілька з них також знайшли адоптивних батьків, чим втратили свою колишню ідентичність, що ускладнює процес пошуків дітей, народжених в Долині смерті під Дуклею.

В рамках пошуків редакторам вдалось встановити перші імена і прізвища, вагу і вік частини дітей. Серед них: Параска Ванат, якій було 12 років. Далі в дужках додаємо вік дітей в 1946 році: Ірена Пиханич (9), Мілка Патлович (8), Гелена Пиханич (9), Марія Єх (10), Зузана Гвозда (10), Марія Ванат (8), Анна Гриґа (8), Гелена Костик (9), Анна Єх (8), Андрій Гвозда (6), Ян Гвозда (13), Марія Штефаниско (13), Анна Гайдош (13), Юрій Пиханич (12), Ян Пиханич (11), Ян Штефаниско (14), Франтішек Бернацький (13), Ян Ванат (12), Петро Кухта (13).

Кветослава Бартоньова про свій вчинок нікому не розповідала: «Я це зробила, тому що любила дітей і хотіла їм допомогти. Це була моя єдина думка: їм потрібна допомога, і я повинна була щось зробити. То були скромні діти, невибагливі, вдячні. Вони любили мене, бо знали, що без мене не були б

▲ Післявоєнні руїни. Внаслідок боїв на Дуклянському перевалі безпосередньо постраждали такі села: Довгуня, Доброслава, Гаєрянець, Капішова, Кружльова, Нижня Писана, Свидничка, Вапенік і Вишня Писана. (Фото: Post Bellum).

З найдавніших часів на Закарпатті вживались книги, видрукувані в Україні. Як свідчить єпископ Мануїл Ольшавський (1700 р. – після 1770 р.), лише у 74 селах Маковиці (район Свидник) у 1757 р. з-поміж 680 книг понад 600 було з України. Торговці книгами з України з'являлись на Закарпатті десь від половини XVII ст. майже щороку аж до кінця XVIII століття. Так, наприклад, у 1727 р. на границях були затримані книготорговці

примірників, в інших виданнях тираж не наведено).

Крім букваря, Духнович видав ще такі підручники: «Краткий землепис для молодих русинів», 1851 р., «Общая історія для молодих русинів», 1851 р., «Сокращенная грамматика... русскаго языка», 1853 р., «Народная педагогія в пользу училищ і учителей сельских», 1857 рік. Однак слід пам'ятати, що панівні кола поневолюючих держав не були зацікавлені в тому, щоб україн-

Які книжки вживались у нас від найдавніших часів?

Шаляпін і Вакуров, які заявили, що вони вже 16 років продають книги та ікони в Угорщині. Крім інших книг, вони привезли 530 євангелій.

Був на Закарпатті і львівський Апостол з 1654 р., Октоїх з 1686 р., Трьодь з 1701 року; 1757 р. з України на Закарпаття було привезено 1146 книг, у 1759 р. – 9 возів книг, у 1760 р. було привезено 41 назву, 907 книг (з того 170 букварів), 1762 р. – 14 назв, 877 книг (з того 400 букварів), у 1770 р. – 448 книг тощо.

Це є прямі докази про масове везення книг з України на Закарпаття. Є теж докази про те, що закарпатці самі їздили в Галичину і там купували книги. В XVII-XVIII ст. багатіші закарпатці наймали мандрівних учителів, які переписували для них книги. Кілька десятків таких старовинних книг з Закарпаття ще й сьогодні зберігається у Львові, Ужгороді, Пряшеві та інших книгосховищах. Багато книг переписувалось та й укладалось в монастирях.

Про кількість руських книг на Закарпатті можна судити з того, що кожна церква на Закарпатті (і Східній Словаччині) – разом понад 1000 церков, мала в середині XVIII ст. в середньому від трьох до 20 книг; крім того, в бібліотеці Краснобрідського монастиря було в другій половині XVIII ст. 135 книг, в Малобережанському монастирі – 205, в Углянському – 64, в Марія-Повчанському – 191 книга, в Ужгородській єпископській бібліотеці – дев'ять тисяч книг (хоча в бібліотеці були не тільки «руські» книги).

На Закарпатті вживались також книги, видрукувані в різних містах Австрії: у 1698 р. єпископ Декамеліс видав в Трнаві «Катехизис», а в 1699 р. «Букварь Языка Славенська...», у 1770 р. видано у Відні «Буквар...», «Сборник...», «Урбар...» Івана Брадача; цілий ряд букварів та інших підручників було видано у Львові та в Перемишлі; у 1847, 1850, 1851 і 1852 рр. великим тиражем було видано і перевидано буквар Олександра Духновича – «Книжниця читальная для начинающих» (у 1847 р. видано 2000

ці Закарпаття були грамотними, всіляко перешкождали поширенню освіти, та ще на рідній мові. Тому частина населення вміла читати тільки церковні книги, написані церковнослов'янською мовою. Саме на Закарпатті найдовше вживається церковнослов'янська мова – до половини XIX століття. Основними підручниками грамоти тут були переважно церковні книги, зокрема псалтирі, катехизис, у кращому разі букварі.

Трохи поліпшилась ситуація після революції 1848 року.

Наляканий революційними подіями, австрійський уряд дозволив заснувати на Закарпатті народні школи. Поліпшується становище руської мови в ужгородській семінарії та в ужгородській препарандії; Олександр Духнович викладає руську мову у Пряшеві.

В другій половині XIX ст. починають з'являтися народні календарі («місяцеслови») та окремі газети, які на довгі десятиріччя були майже єдиним читом для закарпатського населення.

Крім Духновича, шкільні підручники пізніше видавали Кирило Сабов та Євген Сабов (переважно російською мовою), пізніше редактор підручників Василь Чопей, метою якого було наблизити мову підручників до народної мови.

Від другої половини XIX ст. почали з'являтися на Закарпатті також літературні твори місцевих письменників. (Спочатку було видано три літературні альманахи – «Поздравленіє Русинів на 1850...», 1851...», 1852 год»), пізніше такі твори друкувалися у пресі, в календарях, але й окремими книжками.

Надалі повністю не припинилось постачання книг з Росії. В Пряшеві, наприклад, опинились твори російських письменників XVIII та першої половини XIX ст., до недавніх днів тут зберігалось перше видання граматики Михайла Ломоносова та інші визначні книги російської літератури.

За книгою: **Юрій Бача, Андрій Ковач, Микола Штець** «Чому, коли і як?», **Пряшів – Київ, 1992.**

Не вдалось зломити Олега Сенцова

Олег Сенцов і його поява у Словаччині. У брatisлавському видавництві «Artforum» вийшла книга Олега Сенцова «Маркетер» у перекладі сло-

вацькою мовою. Автор перекладу – Ян Штрассер, відомий словацький поет і перекладач. Передне слово написав журналіст Мірек Тода. Він пише: «Oleg Sencov je v prvom rade pozorovateľ. Má rád Ukrajinu, rozpráva po rusky – je etnický Rus. «Krvou a jazykom som totálny Rus, narodený Krymčan, a duchom Ukrajinec», – povedal o sebe krátko po prepustení na slobodu. «Tá Ukrajina je najdobřejšia», – dodal.

Олег Сенцов (на фото) – український кінорежисер, сценарист, письменник, громадський активіст, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка.

10-го травня 2014 р. він був затриманий у Сімферополі російськими силовими структурами, 25 серпня 2015 року засуджений за звинуваченням у тероризмі до двадцяти років позбавлення волі з відбуванням покарання у колонії суворого режиму.

Позиція України від самого початку була незмінною: Сенцов є громадянином України, його затримання, суд і ув'язнення російською сторо-

ною були сфабриковані й незаконні. Багато відомих українських та закордонних діячів культури виступили за звільнення Олега Сенцова.

7 вересня 2019 Олег Сенцов був звільнений в рамках обміну полоненими між Україною та Російською Федерацією.

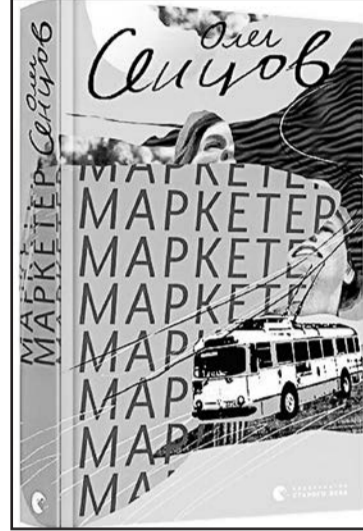
Після повернення на волю О. Сенцов завітав і у Словаччину. Про це пише і Мірек Тода: «Velký div, že prišiel tak skoro práve na Slovensko. Do krajiny, kde sa tak málo politikov otvorene zastalo Ukrajinu, keď ju napadlo Rusko a ukrojilo si z jej územia. Namiesto solidarity s našim najväčším susedom predseda Slovenskej národnej rady radšej vystavuje na obdiv kamarátstvo s človekom, ktorý anexiu Krymu naplánoval. A v deň, keď bol Sencov v našom parlamente, radšej prijal šéfa ruskej diplomacie. Tej, ktorá tvrdí, že vojnu na Donbase nezachala a lietadlo MH17 nezostrelil jej raketový systém».

Початком березня цього року у чеському Сенаті відбувся семінар про права людини в Криму, в якому взяв участь і Олег Сенцов та українські правозахисники. На цьому ж семінарі О. Сенцов на адресу президента Російської Федерації сказав: «Путін є злочинець щодо російського народу так само як і щодо українського. Тому треба тиснути на нього всіма способами. І ті, хто цього не розуміє, обманює себе, або обманює нас».

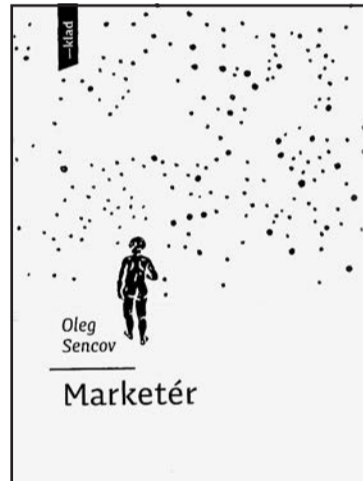
Олег Сенцов знову завітав у Словаччину. На цей раз книжкою – «Маркетер», прозою, яка з'явилася під час його ув'язнення. Йдеться про збірку автобіографічної прози, яка вийшла у львівському «Видавництві Старого Лева».

«Теоретично «Маркетер» є продовженням моєї книги «Жизня» – це автобіографічна

розповідь, у якій я написав про себе, а в «Маркетері» є кілька оповідань про інших людей, моїх друзів, яких я добре знаю.

В обох книгах немає жодних вигадок, вони біографічні, автобіографічні», – сказав Олег

Сенцов під час презентації 22 вересня 2019 р. у Львові в рамках Форуму видавців.

Творчість Олега Сенцова засвідчує, що література у наш час стає сильним інструментом правозахисту.

Іван ЯЦКАНИН.

Відповідь зайддам

Нещодавно попало мені в руки цікаве видання – «Ukrajinské povídky» («Ukrajinské klasu»). – Praha, Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství A. Svěcený, 1913. – 44 s. У виданні оповідання українських письменників – Володимира Яроша, Михайла Яцківа, Марка Черемшини, Богдана Лепкого та Андрія Верховинця у перекладі Карела Гандзела (1885-1948), який був автором оповідань та нарисів з остравського середовища, перекладав зі слов'янських мов. Після закінчення навчання у гімназії в Оставі, студіював на філософському факультеті Карлового університету в Празі. Навчання у виші не закінчив, почав працювати як журналіст і перекладач. Під час Першої світової війни воював у Галичині, де його було поранено. Був ув'язнений як політично підозрілий, у 1916 році засуджений і понижений на посаді. Після того його вислали на фронт, насамперед на галицький, потім на італійський фронт. З 1923 року був редактором газети «Československá republika». Нагадаємо, що К. Гандзел переклав вибране оповідань Михайла Яцківа під

назвою «Hořičné zřeno» (Praha. J. Otto, 1910), у журналі «Čas» (25, 4. 10.1911, s.2) написав статтю про Маркіяна Шашкевича.

Та повернімся до видання «Ukrajinské klasu», яке розпочинається передмовою Карела Гандзела «Kdo jsou Ukrajinci?». Автор пише: «Ukrajinci jsou veliký národ slovanský, který čítá asi 30 milionů hlav. Jsou to potomci oněch kozáků, kteří vedli chrabré boje s Turky a Tatary. Později dostala se jejich samostatná říše v moc Ruska, jež se nyní snaží národnost Ukrajinců potlačit a říká celému světu, že Ukrajinci jsou též Rusové a vnucuje jim své písmo, svou řeč. Je to tak, jako bychom my měli mluvit polsky. Rusové říkají: galava, Ukrajinci: holova a my: hlava. Sto let už prасují Ukrajinci k tomu, aby zase dohonili, co zameškali, a mohli žít pro sebe. Asi čtyři miliony Ukrajinců žijí též v naši říši v Haliči, v Bukovině a Uhrách a jmenují se Rusíni.»

Уявіть собі, це було написано ще у 1913 році! Це дає підставу до дальших розміркувань про те, хто ми є і чиї ми діти. У 90-х

роках «завітали» до нас усіякі зайдди (людина, яка прибула звідкись, не місцева; заволока, приплуда, приплентач), серед них і авантюрний «мудрець» з-за «великої калюжі», який посяв між нами розбрат, заводячи нову націю, нову мову... Пригадалися слова письменника Юрія Яновського: «Багато зайд було у нас за тисячу літ історії...» А чужі з цього розбрату, ворожнечі радіють і сміються...

У цьому зв'язку знову і знову пригадуються слова Тараса Шевченка: «Якби ви вчилися так, як треба, то й мудрість би була своя».

(яф)

Василеві Шлянті – 70

Василь Шлянта – член Президії Світової федерації українських лемківських об'єднань, довголітній член Президії Об'єднання лемків Польщі, відомий лемківський український громадський діяч.

Народився Василь Шлянта у лемківській родині Івана Шлянти на західних землях Польщі у м. Мендзижеч 5 травня 1950 року після жорстокого виселення українців з рідного краю внаслідок депортаційної Акції «Вісла» у 1947 році. Там минуло його дитинство і шкільні роки. Здобув вищу освіту в Сілезькому політехнічному інституті, захистив звання магістра. Багато років працює вчителем професійного училища в м. Б'єч.

Після заснування Об'єднання лемків Василь Шлянта стає його активним членом, формує місію товариства, залучає до роботи нових надійних членів, поширює мережу регіональних гуртків Об'єднання лемків по всій Польщі. Є ініціатором і невідомим реалізатором Свята лемківської культури «Лемківська ватра» в Ждині та інших

проектів, спрямованих на розвиток традицій Лемківщини та зміцнення національної свідомості українського населення.

Василь Шлянта очолював Об'єднання лемків Польщі у 1991-1997 рр.

З нагоди життєвого ювілею редакція газети «Нове життя» бажає Василеві Шлянті міцного здоров'я і витривалості.

На многая і благая літа!

-р-

Як писати ВЕБ, ІНТЕРНЕТ, ЮТУБ, ФЕЙСБУК за новим правописом?

Нову редакцію правопису багато за що критикують, і не безідставно. Однак великим позитивом є те, що український правопис осучаснений. Йдеться не тільки про оновлений ілюстративний матеріал, а й про додані правила стосовно нових реалій.

мінюємо тільки другу частину. А як же бути із назвами сайтів? Назву ютуб великим позитивом є те, що український правопис радить писати з малої букви, як і *твіттер*, *гугл*.

Правило звучить так:

• назви сайтів без родового слова пишемо з малої букви: *твіттер*, *гугл*.

А щоб життя нам не видавалося надто простим і солодким, правопис запропонував ще два варіанти:

• назви сайтів з родовим словом пишемо з великої букви та в лапках: *ме-режа «Фейсбук», енциклопедія «Вікіпедія»*;

• назви сайтів, ужиті як назви юридичних осіб, пишемо з великої букви та без лапок: *РНБО вела санкції проти Яндєкса*.

І ще одне – щодо форм цих слів. Традиційно в нас найбільші проблеми виникають у вживанні закінчень *-а (-я) / -у (-ю)* в родовому відмінку іменників чоловічого роду однини. Правозна комісія постаралася і тут – додала ще одне правило:

• закінчення *-а* мають назви сайтів і служб електронної пошти: *ютуба, ім'єйла, фейсбюка*.

На жаль, у правописі жодного разу не вжите слово *онлайн*, тож можемо тільки припускати, що його варто писати з іншими словами – через дефіс (як *інтернет*): *онлайн-видання, онлайн-технології*. Правопис так і не поставив крапку в дискусіях щодо вживання дефіса в межах самого слова *онлайн* (*он-лайн* чи *онлайн*). Нам більше до вподоби написання разом.

<https://dyskurs.net/>

Найбільші епідемії в історії людства

Історія людства не може бути окремо від історії багатьох епідемій. Хвороби постійно супроводжували людство на землі, а кількість померлих часто значно перевищувало всі втрати за період воєнних дій. Людський рід протягом всього свого існування переслідували всілякі мори та різні епідемії.

Пропонуємо вашій увазі найбільші епідемії в історії людства (по числу жертв) починаючи з 2000 р. до н.е.

Проказа (malocenstvo) Її наявність підтверджена знахідками мумій в Єгипті

1122 р. до н.е. **Віспа (kiahne)** Уперше згадується в давньокитайських джерелах 431 р. до н.е. **Чума (mor)** Літописець Фукидид докладно описав чуму в Афінах

Близько 400 р. до н.е. **Дифтерія (záškrť)** Грецький лікар Гіпократ спробував лікувати цю хворобу кровопусканням

1200 р. н.е. **Проказа** В Європі для ізоляції хворих створено близько 19 тис. лепрозоріїв

1348 – 1366 рр. **Чума** В Європі 25 мільйонів чоловік віднесені «чорною смертю»

1492 р. **Віспа** Колумб висадився в Америці. Декілька мільйонів індіанців померли від епідемії хвороб, завезених у Новий Світ європейцями

1494 р. **Сифіліс** Найманці завезли цю хворобу в Європу 1665 р. **Чума** За декілька місяців у одному тільки Лондоні загинули близько 70 тис. чол.

1721 р. **Чума** Останній спалах епідемії в Європі відбувся на півдні Франції

1788 р. **Віспа** Англійський флот, доставляючи арештованих в Австралію, завозить туди віспу. В результаті смерть наздогнала кожного третього аборигена

1817 р. **Холера (cholera)** З Індії поширюється по всьому світу

1876 р. **Туберкульоз (tuberkulóza)** У Німеччині від нього загинув кожен восьмий мешканець країни

1892 р. **Холера** В одному тільки Гамбурзі за півтора місяці вмерли 8 тис. чол.

1967 р. **Віспа** На земній кулі – близько 10 мільйонів хворих і два мільйони померлих. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) починає великомасштабну акцію вакцинації

1977 р. **Віспа** У Сомалі відзначені останні у світі хворі віспою

1981 р. **СНІД (AIDS)** Відкриття вірусу ВІЛ (HIV)

1991 р. **СНІД** У світі зареєстровано близько 500 тис. хворих

Джерело: 7 днів. Info

Сторінки минулого (7)

Бардіївський курорт (Бардіївські купелі) – Bardejovské Kúpele (місцева частина Бардієва)

Перша згадка про курорт походить з 1247 року, з часів угорського короля Бели IV. У 15 ст. його почали використовувати для регулярного санаторно-курортного лікування. Репутація курорту проникла до дворів європейських монархів. Цей «оазис здоров'я та релаксації» був відомий багатьом знаменитостям, таким як Марія Луї, дружина імператора Наполеона, російський цар Олександр I, імператриця Єлизавета

натрієва, вуглецева, гіпотонічна із підвищеним вмістом борної кислоти.

В центрі курорту колонада та санаторій, який скляними коридорами з'єднаний із спа-будинком Alžbeta та найбільшими готелями Astória та Ozón.

У зв'язку з Бардіївським курортом і з доселенням Гуменського та Маковицького панств у 15 – 16 ст. словацький історик Ян Бенько, між іншим, пише: «...zemepáni humenského a makovického panstva na základe písomných a pravdepodobne i ústnych dohod so šoltýsmi a ďalšími valašskými gazdami doosídľili svoje majetky početnými sídliskami tak husto, že v tejto oblasti už neostalo žiadne miesto pre vznik neskorších

▲ Бардіївський курорт. Дерев'яна церква св. Миколая (1775) зі Збоя.

та, дружина Франца Йосифа I, відомая як Сіссі.

Найбільше багатство курорту – природні цілючі мінеральні води, які за своїм складом є одними з найважливіших у Європі. Мінеральна вода – природна цілюща, помірно мінералізована, гідрокарбонат-хло-

краничарських осад s výnimkou niefokých, ktoré vznikli pri výrobných a kúpeľných strediskách (Livovská Huta, Sninské Hámre, Bardejovské Kúpele). Značná časť nového obyvateľstva týchto osád pochádzala z prístahovalcov z ukrajinského prostredia, ktorých písomné pramene nazývajú Rutenni-Rusínmi. Nábožensky patrili k východnej cirkvi. Rusínske-ukrajinské obyvateľstvo len sčasti preniklo do ob-

ний діяч, дипломат, посол Чехословаччини в Марокко, генеральний секретар Чехословацької комісії з питань співпраці з ЮНЕСКО Іван Юда (90).

27.6.1965 р. – помер педагог, мовознавець, автор «Атласу українських говорів Східної Словаччини» (1991) Василь Латта (55). Народився 29.12.1921 р. в Пчоліному Снинського округу.

28.6. 1945 р. – народився священник, церковний діяч, викладач Православного богословського факультету Пряшівського університету проф. д-р Петро Корманик PhD. (75).

29.6.1905 р. – народився в Ленартові Бардіївського округу громадсько-політичний діяч, командир партизанського загону «Липа» Іван Демко (115). Помер 23.3.1984 р.

29.6.1900 р. – народився французький письменник Антуан Сент-Екзюпері (120). Помер 31.7.1944 р.

29.6.1945 р. – возз'єднання Закарпатської України з Україною (75).

29.6.1995 р. – помер педагог, громадсько-культурний діяч, колишній директор Української студії Чехословацького радіо в Пряшеві Михайло Кантуляк (25). Народився 23.8.1919 р. в Рокитівцях Меджилабірського округу.

1545 р. – народився полеміст Іван Вишенський (475). Помер після 1620 р.

▲ Бардіївський курорт. Дерев'яна церква Покрову Пресвятої Богородиці (1730) з Микулашової (Никльової).

lastí severného Spiša a v minimálnej miere aj na Oravú, kde sa však skoro asimilovalo.» (Osídlenie severného Slovenska, str. 278).

У центрі курорту є торговий центр, пошта, кінотеатр, церква, музей народної архітектури – скансен. Музей під відкритим небом – один із найдавніших у Словаччині. Він був відкритий у 1965 році. На площі 1,5 га є 24 експозиційні об'єкти. Експонати представляють народну культуру та архітектуру головним чином русинів-українців Верхнього Шариша і Північного Земпліна. Вони датуються 19 та 20 століттями і типологічно належать до дерев'яних будівель карпатського типу. Вони представлені чотирма типами будинків: житлові зруби – будинок бідного селянина із Фрички (1887), будинок бідного селянина з Грабової Розтоки (1896), будинок середнього селянина з Петрової (1896), житловий будинок дрібного селянина з Мальцова (1899) і будинок селянина з Крачуновець (кінець 19 ст.);

▲ Пам'ятник полеглим російським воїнам у Першій світовій війні побудований у 1932 році з ініціативи Російського гуртка в Кошицях – «Павшимъ русскимъ воинамъ сооруженъ русскимъ кружкомъ въ Кошицахъ. Postavil Ruský krúžok v Košičiach. 1932.». З протилежної сторони на кам'яному постаменті – рельєф пораненого воїна з гвинтішкою і дата 29 листопада – 29 грудня 1914 р. Напис кирилицею: «Душу свою положиша за други своя».

різні господарські будівлі з Петрової, Крачуновець, Мальцова, Андрійової, Велькропа; технічні споруди: унікальний буровий пристрій для виготовлення дерев'яних (здебільшого соснових) водопровідних труб з Бардієва, технічне обладнання для виробництва тканини з Лівова. Тут же розміщені сакральні споруди: православна дерев'яна церква із Збоя (1766), перенесена до курорту у 1967 р., дзвіниця з брамою з Нижнього Верліха (1763), дзвіниця з Немковець, каплиця св. Яна Непомуцького (друга пол. 18 ст.), греко-католицька дерев'яна церква з Микулашової (1730), відреставрована у 2005 році. В ній знаходиться і первісний іконостас. Церква була перевезена в скансен у 1931 році. Поруч з церквами найціннішими

Календар

1. 6. 1095 р. – помер печерський праведник, перший відомий лікар Русі-України святий Агапіт Печерський (925).

2. 6. 1955 р. – помер закарпатоукраїнський поет Юрій Гойда (65). Народився 15.3.1919 р.

3. 6. 1940 р. – народився у Вираві Меджилабірського округу громадсько-культурний діяч, член Центральної ради СРУСР Іван Лаба (80).

4. 6. 1775 р. – остаточне зруйнування Запорозької Січі (245).

4 – 5. 6. 1955 р. – відбувся в Меджилабірцях 1-ий Огляд народної творчості і художньої самодіяльності українського населення Східної Словаччини (тепер Свято культури русинів-українців Словаччини у Свиднику) (65).

5. 6. 1875 р. – народився чеський поет Станіслав Костка Нойман (145). Помер 28.6.1947 р.

6. 6. 1875 р. – народився німецький письменник Томас Манн (145). Помер 12.8.1955 р.

6. 6. 1890 р. – народився в Шариському Ястрабі Старолюбівнянського округу громадський діяч, заступник голови Української Народної Ради Пряшівщини, депутат Національних Зборів ЧСР Петро Жидовський (130). Помер 25.11.1947 р.

9. 6. 1870 р. – помер англійський письменник Чарлз Дікенс (150). Народився 7.2.1812 р.

10. 6. 1905 р. – народився словацький поет і прозаїк Франтішек Гечко (115). Помер 1.3.1960 р.

11. 6. 1995 р. – померла чеська перекладачка української літератури Властимила Абжолтовська (25). Народилася 1.10. 1904 р.

12. 6. 1860 р. – помер шкільний діяч, публіцист, старший брат Адольфа Добрянського Віктор Добрянський (160). Народився в Рудльові Воронівського округу в 1816 р.

12. 6. 1990 – помер в Кошицях художник і педагог Адальберт Борецький (30). Народився 14.11.1910 р. в Ублі Снинського округу.

12. 6. 1965 р. – помер учитель, громадський діяч Михайло Лихвар (55). Народився 9.11.1914 р. в Камійонці Старолюбівнянського округу.

Народ скаже – як зав'яже

Навчився од кума розума.

Не вуч старого коня тігати.

Не вуч рыбу плавати.

Розум в апатыці не купиш.

Розуму не купиш.

Розумніший одступить.

Розумний прибачить.

Треба з розуму хосен взати.

Такый, як стара правда.

Хто мудрый, та не глупый.

Яйце хоче быти мудріше, як курка.

Без науки работа – мука.

Вчений ніхто з неба не впає.

Марійка Бойко-Лаца

Гаснуть очі... Затихли слова... 27 травня 2020 року неочікувано заснуло серце вічним сном шляхетної людини Марійки Бойко-Лаца.

Марійка Бойко-Лаца народилася 12 травня 1947 року у селянській родині в мальовничому лемківському селі Ладомірова Свидницького округу. Після закінчення української основної школи, поступила на студію в український клас Середньої здоровельної школи в Пряшеві, яку закінчила у 1966 році з відзначенням. Аж до виходу на пенсію працювала головною медсестрою у лікарні міста Свидник. Виховала двох синів – лікаря Ігоря та інженера Йосифа.

Уже в основній школі була активною учасницею народної художньої самодіяльності. Була блискучою декламаторкою і багаторазовою лауреаткою змагань в читанні прози й поезії. Її улюбленими поетами були Олександр Духнович, Леся Українка і Тарас Шевченко. Марійка Бойко була основоположником і активним членом молодіжного ансамблю «Весна» у Пряшеві як співачка і концертна керівниця від 1965 року аж до ліквідації «Весни» «нормалізаторами» у 1971 році.

Національно свідомою Марійка була активною і в роботі з нашою молоддю. Уже у 1969 році була членкою керівництва в молодіжному літньому таборі в Ломному, організатором якого була Рада української молоді Словаччини, в якому було 108 дітей і молоді.

Від заснування молодіжної організації ПЛАСТ у 1991 році допомагає керівництву ПЛАСТу в роботі з нашою молоддю. Була учасницею двадцяти двох літніх пластових таборів як медичний догляд. Приступаючи з порозумінням і любов'ю до дітей і молоді, учасників літніх таборів, була їхньою другою мамою. Про повагу молоді до Марійки свідчить і те, що на похорон прийшли старші пластуни з Меджилаборець, Старої Любовні, Свидника та з Бардієва. Ще і в цьому році готувалася бути в керівництві ювілейного 25-го літнього табору.

Всі ми, разом з нашою таборовою молоддю, прощаємося з нею з глибоко-скорботним почуттями у наших серцях і не забудемо про неї. Будемо згадувати «незлим тихим словом».

Вічна їй пам'ять!

Оленка та Левко Довговичі.

Гумор

- Ти хропеш!
- Ні, мені сняться мотоцикли.

* * *

Можна пити пиво по-німецьки - з ковбасками, можна по-англійськи - з чіпсами, можна по-японськи - з суші.

А ми любимо по-українськи - з горілкою.

Програма радіо

11.6.2020 – четвер
18.15 – 18.40 – Радіоновини (У)
19.00 – 20.00 – Клуб особистостей, український

12.6.2020 – п'ятниця
18.15 – 18.40 – Радіоновини (Р)

13.6.2020 – субота
20.00 – 20.30 – Мости
20.30 – 21.00 – Гіт-парад український

21.00 – 22.00 – Національний журнал український, репріза

14.6.2020 – неділя
21.00 – 22.00 – Бесіда русинська, репріза

22.00 – 22.30 – Громадянський клуб, репріза
22.30 – 23.00 – Гіт-парад русинський, репріза

23.00 – 24.00 – Клуб особистостей, русинський, репріза

15.6.2020 – понеділок
18.15 – 18.40 – Радіоновини (Р)

16.6.2020 – вівторок
18.15 – 18.40 – Радіоновини (У)

17.6.2020 – середа
18.15 – 18.40 – Радіоновини (Р)
19.00 – 20.00 – Бесіда русинська

18.6.2020 – четвер
18.15 – 18.40 – Радіоновини (У)

19.6.2020 – п'ятниця
18.15 – 18.40 – Радіоновини (Р)

20.6.2020 – субота
14.00 – 15.00 – Музичні вітання
20.00 – 20.30 – Ми, русини

20.30 – 21.00 – Музика національностей

21.00 – 22.00 – Клуб особистостей, український, репріза
22.00 – 23.00 – 3 архіву національно-етнічних передач

21.6.2020 – неділя
21.00 – 22.00 – Дзвони над країною, русинський, репріза

22.00 – 22.30 – Мости, репріза
22.30 – 23.00 – Гіт-парад український, репріза

22.6.2020 – понеділок
18.15 – 18.40 – Радіоновини (Р)

23.6.2020 – вівторок
18.15 – 18.40 – Радіоновини (У)

24.6.2020 – середа
18.15 – 18.40 – Радіоновини (Р)
19.00 – 20.00 – Тут є те місце / Там, у нас

25.6.2020 – четвер
18.15 – 18.40 – Радіоновини (У)
19.00 – 20.00 – На словечко

26.6.2020 – п'ятниця
18.15 – 18.40 – Радіоновини (Р)

27.6.2020 – субота
14.00 – 15.00 – Музичні вітання
20.00 – 20.30 – Корені

20.30 – 21.00 – Музика національностей

21.00 – 22.00 – Національний калейдоскоп, репріза

28.6.2020 – неділя
21.00 – 22.00 – Бесіда русинська, репріза

22.00 – 22.30 – Ми, русини, репріза
22.30 – 23.00 – Музика національностей, репріза

29.6.2020 – понеділок
18.15 – 18.40 – Радіоновини (Р)

30.6.2020 – вівторок
18.15 – 18.40 – Радіоновини (У)

Зміна програми можлива.

Ким є для нас Олександр Духнович?

Торік в ужгородському видавництві «Гражда» вийшов 4-й том творів Олександра Духновича (1803–1865), закарпатського просвітителі і літератора, від дня смерті якого 30 березня виповнилося

155 років. Греко-католицький священник-целбатник зробив навіть успішну церковну кар'єру, ставши каноником і правую рукою Пряшівського єпископа Йосифа Гаганця, себто, одним із найвпливовіших людей у цілій єпархії.

Дослідники сходяться на думці, що саме Олександр Духнович є ключовою постаттю закарпатської історії XIX століття. Він став тим двигуном, який започаткував національне відродження в Угорській Русі, а авторитет мав серед народу такий високий, що його прозивали «батьком». (На кшталт пізнішого «батька Волоши-на» чи «батька Махна»).

Неорусинський рух проголосив Духновича своїм основоположником, центральною фігурою окремишнього іконо-стасу, користуючись тим, що той вживав самоназву «русин». При цьому зовсім не береться до уваги, що ця назва була тоді спільною для всіх українців Австрійської імперії – галичан, буковинців і закарпатців.

▲ Пам'ятник просвітителю Олександру Духновичу (1803–1865) в Мукачеві.

Спекулюючи кількома віршами, які стали народними піснями, нинішні представники неорусинського руху не прагнуть вникати в справжню суть Духновичового світогляду. Тому вихід четвертого тому, який завершив півстолітню одісею з публікації всієї доступної на сьогодні творчої спадщини будителя, для них пройшов непоміченим. Бо ж те, що міститься у листах та публіцистиці «батька Духновича», прямо суперечить ідеології «нового східнослов'янського народу».

Чому Духнович не вживав слова «русинський»?

У поглядах Духновича простежуються дві головні ідеї: це боротьба проти «ігра прикрого мадяризму» та єднання всієї Русі (насамперед Угорської та Галицької).

На Закарпатті важко знайти ще одну постать, яка би в XIX столітті так гостро виступала проти «мадярського насилья»: «Свавільні мадяри... здумали всьому противитися, суперечити будь-якому розпорядженню царському, жоден народ не шанувати і не визнавати, крім жмені мадярів. У них всі народи – бидло і худоба, лише маляр був людиною...»

Тому «носити шлейф мадярам, як деякі наші священники і миряни чинять із закабаленням своєї народності – це мерзенне рабство...»

Бо мадярські гнобителі «напилися до сити руської крові та наїлися м'яса і костей». Ось так, не менше і не більше!

Різно виступаючи проти мадяризації та ренегатів, яких називає мадяронами, Духнович водночас весь час дивиться на Схід, за Карпати. Агітує за об'єднання Галичини та Закарпаття, вироблення спільної літературної мови, при цьому народне мовлення відкидає, вважаючи його грубим і простацьким.

Це чудово висвітлює відомий віденський мовознавець-славіст Міхаель Мозер у статті «Чи намагався Олександр Духнович створити русинську літературну мову?»

Попри москвофільські устремління греко-католицького панотця, його не слід віддавати на відкуп нинішнім представникам неорусинського руху, які роблять все, аби не показати справжнього

▲ На 4-й том творів Духновича довелося чекати півстоліття.

Духновича. Певна річ, що він був дитям свого часу. Тож силу для опору «свавільному мадяризму» він, як і більшість його сучасників у Галичині, вбачав у могутній імперії, яка простягалася на Північ і Схід, включаючи в себе не лиш Петербург та Москву, але й Київ і Варшаву. З цього погляду Духнович є природною частиною загальноукраїнського літературного процесу на Західній Україні.

Найціннішим зі спадщини Духновича є його публіцистичні та історичні праці, зокрема, «Історія Пряшівської єпархії», листування, щоденники, де простежується світогляд будителя, його ідеї, думки, почування.

На жаль, навіть цей чотиритомник не є повним. На думку покійної Олени Рудловчак, яка була найбільшим духновичезнавцем, вдалося зібрати лише половину спадщини письменника. Є чимало втрат вже в XX столітті, зокрема, зникла дуже цінна історична праця про мукачівського єпископа Поповича, яка містила автобіографічні моменти із життя Духновича і не була своєчасно оприлюднена через відсутність перекладу з латини. Не збереглося і жодного листа до Духновича, який провадив дуже жваве листування. Пропали і деякі його зображення.

▲ Пам'ятник Олександру Духновичу в Ужгороді.

Не введено в чотиритомник і церковних праць будителя, які потребують фахового коментаря.

Ба, навіть те, що вже оприлюднено, не є належно прочитане і засвоєне, про що свідчить те ж неорусинство. Духнович потрібен їм лише як політичне гасло, примітивна наліпка, на яку ловитимуть довірливі душі, не здатні самостійно осягнути складну постать закарпатського будителя, який, до слова, навіть не використовував слова «русинський», а лише «руський» у різних написаннях.

Радіо Свобода.

Олександр Гаврош,
21 квітня 2020 р.

НОВЕ ЖИТТЯ

КULT MINOR

Vydáva Zväz Rusínov-Ukrajincov SR, IČO 00 177 725. Ročník 70. Šéfredaktor Miroslav Pljuk. Adresa redakcie: Janka Borodáča 5, 081 08 Prešov. Tel. 051/7733 707, e-mail: novezytta@nexta.sk. Náklad: 500 ks. Ročné predplatné 10,40 € Štvrťročné predplatné 2,60 € Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty, alebo e-mail: predplatne@slposta.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje: Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlaču. Uzbecká 4, P. O. Box 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk. Objednávky na predplatné do zahraničia prijíma: SLOVART G.T.G., spol. s r.o., Krupinská 4, P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, e-mail: info@slovart-gtg.sk. Pošťačová sadzba NITECH s.r.o., Prešov, Tlačí Grafotlač, Prešov. Ev. číslo EV 3301/09. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

НОВЕ ЖИТТЯ

Миротислав Ілюк. Адреса редакції та адміністрації: 081 08 Пряшів, Янка Бородача, 5. Телефон 051/7733 707, e-mail: novezytta@nexta.sk. Рукописи і фотографії повертаються на просубу автора. Редакція залишає за собою право скорочувати статті. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди і не обов'язково збігаються з поглядами редакції.

Видеа Союз русинів-українців СР.

Рік видання 70. Головний редактор Миротислав Ілюк. Адреса редакції та адміністрації: 081 08 Пряшів, Янка Бородача, 5. Телефон 051/7733 707, e-mail: novezytta@nexta.sk. Рукописи і фотографії повертаються на просубу автора. Редакція залишає за собою право скорочувати статті. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди і не обов'язково збігаються з поглядами редакції.